

Додаток
до листа Міністерства освіти і
науки України
від _____ 2025 № _____

**Методичні рекомендації щодо організації
літнього відпочинку та активного дозвілля дітей
у громадах у 2025 році**

У зв'язку з тривалим воєнним станом в Україні, спричиненим російською агресією, діти продовжують жити в умовах підвищеної небезпеки та надмірного психологічного тиску. З огляду на це, одним з ключових завдань закладів освіти та органів місцевого самоврядування у 2025 році залишається створення безпечного, підтримувального та розвивального середовища для дітей, зокрема під час літніх канікул.

Літній відпочинок є логічним продовженням освітнього процесу, важливою складовою системи виховання, що поєднує фізичне оздоровлення, творчу самореалізацію та психоемоційну підтримку здобувачів освіти. Організація літнього відпочинку та активного дозвілля в громадах України у 2025 році є важливим завданням, яке потребує комплексного, продуманого підходу з урахуванням сучасних викликів, а також потреб здобувачів освіти та їхніх сімей, у тому числі внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Організація дозвілля має ґрунтуватися на принципах гуманізму, доступності, інклюзивності та варіативності.

В умовах війни пріоритетом залишається безпека дітей. Дитячі заклади оздоровлення і відпочинку мають бути обладнані укриттями згідно з рекомендаціями ДСНС (URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN074069>), мати затверджені плани евакуації, забезпечені засобами зв'язку, першої допомоги, а персонал – проінструктований щодо дій у надзвичайних ситуаціях.

Відповідно до чинного законодавства, зокрема Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text>), постанови Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2009 року № 422 «Про затвердження Типового положення про дитячий заклад оздоровлення та відпочинку» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2009-%D0%BF#Text>), а також розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 року № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>), організація оздоровлення дітей передбачає дотримання санітарно-епідеміологічних вимог, вимог безпеки життєдіяльності, охорони праці, а також створення належних умов для перебування дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Для контролю безпеки варто залучити представників ДСНС або інших компетентних служб для перевірки локацій перед початком заходів.

З метою забезпечення безпеки дітей та учнівської молоді під час організації літнього відпочинку необхідно провести обов'язкові інструктажі для педагогів, дітей і батьків із питань безпеки життєдіяльності, техногенної, пожежної безпеки та цивільного захисту. Ці інструктажі мають охоплювати правила поведінки під час повітряних тривог, алгоритм дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, а також основи надання домедичної допомоги.

Для розвитку необхідних навичок можна використати навчальний курс на платформі Prometheus «Перша домедична допомога в умовах війни» (URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/first-aid-during-war/>). Також можна організувати практичні тренінги з моделюванням евакуаційних сценаріїв, щоб учасники знали, як діяти в таких ситуаціях.

Для інформування батьків необхідно розробити та поширити пам'ятки, буклети або електронні розсилки з інформацією про профілактику травм, про правила поведінки на воді, у лісі чи в умовах спеки, а також контактні дані екстрених служб. Зручним рішенням може бути створення QR-кодів із посиланнями на ці інструкції.

Слід також звернути увагу і на питання поводження з вибухонебезпечними предметами у разі їх виявлення. З цією метою можна використати онлайн-урок з мінної безпеки, який розміщений на платформі «Всеукраїнська школа онлайн» (URL: <https://surli.cc/beiave>).

Зміст програми літнього відпочинку має відповідати актуальним потребам дітей, враховувати їхні вікові особливості, психоемоційний стан, інтереси та життєві обставини.

Важливою є психологічна підтримка, адже багато дітей можуть мати травматичний досвід через війну. Необхідно залучати професійних психологів і соціальних педагогів до супроводу дітей у літніх таборах або забезпечити їх доступність для консультацій.

Підходи педагогічних працівників закладів оздоровлення і відпочинку мають бути гнучкими, орієнтованими на дитину; заняття – різнопланові: гуртки, творчі майстерні, спортивні змагання, квести, тренінги, психологічні вправи, майстер-класи, кіноперегляди. Доцільно використовувати елементи арт-, ізо-, ігро-, казко- та сміхотерапії, вправи на релаксацію, командні ігри, а також колективні творчі справи, що допоможе дітям подолати стрес і налагодити спілкування. Наприклад, щоденні «кола довіри» дозволять дітям ділитися емоціями в безпечному середовищі.

Особливої уваги потребують діти, що перебувають у складних життєвих обставинах: внутрішньо переміщені особи, діти військовослужбовців, діти з особливими освітніми потребами, сироти, діти з малозабезпечених або багатодітних родин тощо. Для них потрібно створити умови рівного доступу до якісного, безпечного та комфортного відпочинку.

Важливо формувати середовище довіри, в якому кожна дитина почуватиметься захищеною. Психологічна підтримка має стати інтегрованою частиною кожної програми відпочинку.

Окремо варто впроваджувати програми з профілактики булінгу, які через рольові ігри, тренінги чи бесіди допоможуть дітям сформувати та розвинути навички толерантного спілкування, взаємоповаги та протидії дискримінації. Такі заходи сприятимуть створенню дружньої атмосфери, особливо для дітей із різним соціальним досвідом.

Педагогічні працівники можуть застосовувати у своїй діяльності навчально-методичні матеріали, які розміщено на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»: Позашкілля – Скарбниця досвіду (URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/pozashkillia-skarbnychka-dosvidu/>).

Для успішного виконання програми оздоровлення дітей пропонуємо використовувати матеріали, розроблені ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» з психосоціальної підтримки та роботи в умовах війни:

- «Матеріали для використання в роботі під час воєнних дій» (URL: https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voienykh-diy/#new_tab);

- «Вправи для дітей та підлітків, які перебувають у стресовій ситуації, для зняття психоемоційного напруження» (URL: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voienykh-diy/vpravy-dlia-ditey-ta-pidlitkiv-iaki-perebuvauiut-u-stresoviy-sytuatsii-dlia-zniattia-psykhoemotsiynoho-naprzhennia/>);

- «Кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми» (URL: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voienykh-diy/krashchi-praktyky-psykholoho-pedahohichnoho-suprovodu-ta-pidtrymky-uchasnykiv-osvitn-oho-protsesu-v-umovakh-voienykh-diy-i-zbroynykh-konfliktiv-nadannia-sotsial-no-psykholohichnoi-dopomohy-postrazhda/>).

Одним із важливих напрямів виховної роботи є національно-патріотичне та громадянське виховання. Програми літніх оздоровчих та пришкільних таборів мають передбачати заходи з національно-культурного розвитку, вшанування захисників України, популяризації історії, традицій, мови, культурних надбань. Наприклад, патріотичне виховання можна реалізувати через конкурси малюнків з теми «Моя Україна», фестивалі української культури, виготовлення патріотичних листівок чи поробок, плетіння маскувальних сіток, проведення екскурсійних або віртуальних турів музеями світу та України.

Така робота сприяє становленню національної ідентичності, формуванню активної громадянської позиції та плеканню цінностей української державності.

Під час планування заходів рекомендуємо застосовувати інформаційні матеріали, підготовлені Українським інститутом національної пам'яті (URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyi-materialy>).

Крім того, Суспільним мовленням у співпраці з Міністерством національної єдності України та ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» представлено Всеукраїнський урок національної ідентичності «Україна — це ти» (URL: <https://www.youtube.com/live/DQxSpLUPS0o>).

Для використання в роботі пропонуємо також цифрові інформаційні продукти, виготовлені Міністерством молоді та спорту України у співпраці з партнерами з метою популяризації історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, видатних особистостей українського державотворення,

1. Серія відеороликів, присвячених видатним діячам, які є символом незламності української нації (URL: <https://surl.li/qwgnjb>).

2. Проект «Мапа зв'язг та пам'яті українського народу» (URL: <https://zvytiaga.online/>).

3. Онлайн-курс «Єдина Україна: становлення національної ідентичності» (URL: <https://surl.lu/yemakx>).

4. Серія документальних фільмів про героїчну боротьбу українців за свободу та незалежність (URL: <https://surl.li/jtfhqq>; <https://surl.li/uketds>; <https://surli.cc/upwtfj>).

5. Історія українського війська: Київська Русь та Козацька Доба (URL: <https://surl.li/wzmrog>).

6. Історія Українського Війська: Виряди воїнів (URL: <https://surli.cc/zyglldu>).

7. Військовий слуга часів князя Вітовта. Велике князівство Литовсько-Руське (URL: <https://youtu.be/RIk8JRRtrYc?si=UbQaXiNgWICTdD29>).

8. Шляхтич-зброносець Львівської землі. Червона Русь. Середньовічна Україна (URL: <https://youtu.be/kValmyWNXYU?si=0QqVL5Ra99xGht3g>).

9. Ким були воїни УПА? Боротьба за Українську державу. Іван Патриляк (URL: <https://youtu.be/Z2WmCvh92bo?si=joS7yY6evgJI2Mtb>).

10. Як воювала армія УНР? Особливості тактики та хитрощі. Андрій Руккас (URL: <https://youtu.be/a8h0pTf7RQU?si=jc89kxyUPbkEcLyJ>).

11. Старшина армії Української Народної Республіки. Перший Зимовий похід 1919-1920 рік (URL: <https://youtu.be/kglbqdgJzxA?si=HYCENKXYbdwPcp2d>).

12. Морська піхота УНР. Українська Народна Республіка 1919 рік (URL: <https://youtu.be/G-jU-EjQGmE?si=y3sdXNIS5B t-N G>).

13. Чорний Гайдамака. Українська Народна Республіка 1918 рік (URL: https://youtu.be/al_GlJwCR3I?si=CrAeFB4ISS0XPb_7).

Життя в дитячому таборі має бути організоване з урахуванням принципів демократії, самоврядування, добровільності, поваги до особистості дитини.

Потрібно підтримувати ініціативу дітей, створювати ситуації успіху, розвивати їхню комунікацію, співпрацю, творчість та критичне мислення.

Соціальна інтеграція та підтримка ВПО є важливим аспектом, адже діти з різних регіонів і соціальних груп мають відчувати себе частиною громади. Спільні заходи сприятимуть налагодженню дружніх стосунків. Водночас тренінги з толерантності та протидії дискримінації допоможуть уникнути конфліктів і створити безбар'єрне середовище.

Оскільки в літніх таборах можуть перебувати діти з різних регіонів України, а також ті, хто мав досвід перебування за кордоном, можна додати рекомендації щодо організації заходів, які сприяють культурному обміну та міжкультурному діалогу. Наприклад можна провести «вечір культур», де діти презентуватимуть традиції свого регіону або країни, вивчатимуть пісні, танці та ігри різних народів.

Змістовне дозвілля має бути доступним і різноманітним, тобто таким, яке буде відповідати інтересам дітей різного віку, особам з особливими освітніми потребами. Програми літнього відпочинку можуть включати тематичні модулі, які поєднують розваги, навчання та розвиток.

Під час планування виховних заходів доцільно передбачити проведення тематичних днів, зустрічей з діячами культури, науки, спорту; організацію творчих вечорів, круглих столів, виставок, екскурсій тощо, враховуючи календар пам'ятних дат та національних свят.

Доцільно також організувати мовні табори, які допоможуть розвинути мовленнєву компетентність. Для цього можна використати програму мовних таборів, розроблену методистами Державної установи «Український інститут розвитку освіти» (URL: <https://uied.org.ua/2021/12/4634/>).

Екологічну освіту можна реалізовувати шляхом проведення заходів, які будуть спрямовані на формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, зокрема: акцій із прибирання територій, створення екологічних проєктів тощо.

Фінансову грамотність можна розвивати шляхом підготовки мініпроєктів, під час яких діти зможуть навчитися планувати свій бюджет, оптимально розподіляти наявні ресурси та розвивати управлінські навички.

Максимальне перебування дітей на свіжому повітрі має бути пріоритетом під час роботи літніх таборів. Ігри, квести, туристичні походи чи спортивні активності слід проводити з урахуванням погодних умов і безпекової ситуації.

Для популяризації здорового способу життя варто проводити ранкову гімнастику, спортивні змагання (футбол, волейбол, естафети), а також бесіди про здорове харчування. Матеріали про здорове харчування розміщені на платформі «Знаймо» (URL: <https://znaimo.gov.ua/>).

Літній відпочинок орієнтований на зменшення часу використання гаджетів дітьми та їх першочергове психологічне та фізичне відновлення, однак до програми літніх таборів доцільно включити розділ про важливість формування навичок цифрової безпеки та медіаграмотності серед дітей,

особливо з огляду на поширення неправдивої інформації, ворожої пропаганди та потенційних ризиків під час використання мережі Інтернет.

До того ж дітям цікаво буде у певних заходах використовувати інноваційні технології для розвитку креативності та навчання (наприклад, створення коротких відеороликів, анімації, подкастів про відпочинок в пришкольньому/літньому таборі). Використання цифрових технологій посилить ефективність програм літніх таборів (наприклад, онлайн-сервіс «НУМО!» для дошкільнят (URL: <https://numo.mon.gov.ua/>)).

З огляду на те, що у нашому сьогоденні штучний інтелект стає одним із ключових елементів, що формують майбутнє освіти та інших сфер суспільного життя рекомендуємо розроблений Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді Міністерства освіти і науки України Інтерактивний посібник «Практичний інтенсив: штучний інтелект в позашкільній освіті», що допоможе забезпечити дітям доступ до нових технологій та підготуватися до майбутнього, в якому ШІ буде відігравати велику роль (URL: https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/Interactive_posibnuk.pdf).

Успіх організації літнього відпочинку значною мірою залежить від підготовленості педагогічного колективу, його вміння працювати з дітьми в умовах невизначеності та стресу. Важливо залучати батьківську громаду до планування заходів та створити прості механізми зворотного зв'язку (наприклад, через «Книгу побажань»). Співпрацю з батьками можна організувати шляхом проведення регулярних зустрічей, консультацій та інформування через сайти громад і закладів освіти. Такі підходи будуть сприяти залученості батьків до програм відпочинку та соціального життя громади.

Також необхідно підтримувати співпрацю з громадськими організаціями, волонтерами.

Літній відпочинок має стати не лише часом відновлення, а й інструментом розвитку дитини, зміцнення громади та консолідації зусиль усіх учасників освітнього процесу задля добробуту і безпеки дітей.